

Gymnázium, Tachov
Pionýrská 1370, 347 01 Tachov

Rusínské tradice v obci Branka na Tachovsku

Johana Polanská
Sibyla Řezníčková

2.A

Vedoucí práce: Mgr. Iva Váchová

2022

Obsah

ÚVOD	1
1. HISTORICKÝ KONTEXT TACHOVSKA – POVÁLEČNÉ POHRANIČÍ	2
Německá otázka	2
Dosidlování pohraničí	3
2. RUSÍNI	5
Charakteristika etnika	5
Odchod do Československa a usazení se na Tachovsku	7
3. RUSÍNSKÉ TRADICE UDRŽOVANÉ V OBCI BRANKA	9
ZÁVĚR	11
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	12
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	12
SEZNAM PŘÍLOH	13
Příloha A: Velikonoční pečení chlebů	I
Příloha B: Slavení Vánoc	II

Úvod

Studenti z našeho gymnázia se již několik let účastní Mezinárodní soutěže slovenských a českých středoškoláků. Tématem letošního ročníku byly národnostní menšiny, jejich původ a kulturní tradice v regionech ČR a SR, což je téma, které nás oslovilo a díky kterému jsme se do tohoto ročníku zapojily.

Důvodem jsou rusínské kořeny Johany Polanské, jejíž rodina přišla po druhé světové válce na území Tachovska a postupně se dostala až na místo, kde rodina Polanských žije dosud, do malé pohraniční obce jménem Branka.

V rámci tématu jsme se pokusily alespoň stručně zmapovat poválečné osudy rodiny Polanských, přičemž jsme se opíraly o vzpomínky pamětníků, a to paní Marie Polanské a pana Michala Polanského. Zajímavými pro nás byly i kulturní a náboženské tradice, které si rodina s sebou přinesla a které jsou na Brance i v současnosti živé.

Koncepce práce je následující - abychom vzpomínky pamětníků dobově zakotvily, věnovaly jsme první část nastínění situace v poválečném pohraničí způsobené odsunem Němců i příchodem nového obyvatelstva z různých částí Československa i ze zahraničí.

Jádrem práce pak jsou již samotné vzpomínky a vyprávění manželů Polanských, které jsme uspořádaly v chronologickém sledu od rozhodnutí opustit původní bydliště až po usazení se na Brance. V poslední kapitola jsme se pak zaměřily na tradice, které si s sebou Rusíni přinesli a které jsou pro ně tak samozřejmé a důležité, že je udržují doposud.

1. Historický kontext Tachovska – Poválečné pohraničí

Německá otázka

Po ukončení 2. světové války a osvobození jednotlivých oblastí Československa se jako problematické ukazovalo zajištění klidu hlavně v oblasti tzv. Sudet, a to z důvodu převažujícího německého etnika a zároveň silných protiněmeckých nálad ve společnosti.

Oblast Tachovska byla kontrolována po osvobození americkou armádou, proto Němci z této oblasti nebyli zpravidla tak živelně vyháněni, jako to známe v souvislosti s tzv. divokým odsunem z jiných částí Československa, například z oblasti severních Čech.

Mnohdy některým excesům však nešlo zabránit. Do srpna 1945 se i zde na Tachovsku projevovaly místy známky tzv. „revolučního chování“, kdy si museli sudetští Němci sbalit nejnnutnější věci a okamžitě opustit domov, ale dělo se to spíše ojediněle. Někteří českoslovenští civilisté využili velké nenávisti proti Němcům k nedůstojnému chování, krádežím i násilnostem vůči vyhnancům.

Pro Němce, kteří takto radikálně vyhnáni nebyli, platili ovšem i na Tachovsku dost přísné podmínky. Od 10 let museli nosit bílou pásku s písmenem N (Němec) nebo hákovým křížem na pravé ruce. Byli označováni jako dříve Židé. Nemohli bez dovolení opouštět pracovní místa a okruh bydliště. Kvůli nedostatku bezpečnostních a armádních jednotek mohli ovšem určitým způsobem nařízení porušovat, přesto nemůžeme říct, že by jejich postavení v této době bylo jednoduché. Panoval zde nedostatek lékařské pomoci i řada jiných problémů, proto v řadě německých rodin docházelo k sebevraždám.

V srpnu roku 1945 vznikl v tehdejší tabákové továrně (T. G. Masaryka 715) sběrný tábor. Tento tábor se skládal ze dvou nevytápěných dílen. V horním patře nocovalo přes 700 mužů na zemi vystlané slámou. Dolní patro patřilo ženám, které už spaly alespoň na patrových postelích. Na chod tábora dohlíželi nejprve Slováci s americkou armádou, kteří byli ale následně vystřídáni tzv. Revoluční gardou, což byli čeští dobrovolníci působící od května do srpna roku 1945. Pod vedením Rudých gard se postavení Němců hodně ztížilo.

Mezi lety 1945-1947 v celorepublikovém měřítku pohraničí opustilo ať už dobrovolně, pokud se takto dá jejich samotný útěk nazvat, či z donucení přes 3 000 000 Němců. Co se týče Tachovska, jeho území opustilo minimálně 25 000 Němců. Po odsunu zůstali jen jednotlivci,

kteří se rozptýlili do jednotlivých vesnic. Jejich potomci se poměrně rychle asimilovali a později se většinou k německé národnosti už nehlásili.¹

Dosídlování pohraničí

Pohraničí, které bylo po odchodu Němců vylidněné a opuštěné, měli zaplnit obyvatelé z českého vnitrozemí a také tzv. reemigranti. Jejich příchod natrvalo změnil historickou tvář Sudet. Proces osídlování pohraničí začal vlastně už souběžně s odsunem Němců. Do podzimu 1945 přicházeli Češi z vnitrozemí živelně, i když ne všichni sem směřovali s poctivými úmysly, často docházelo k plenění německých usedlostí a majetků. Později začaly státní úřady provádět organizované osídlování, jehož cílem bylo, aby se do pohraničí dostávali spolehliví osadníci, kteří by se zde trvale a produktivně usazovali. Od konce války do května 1947 přišlo do pohraničí téměř milion a půl nových osídlenců, a to jak z českého vnitrozemí, tak ze Slovenska a ze zahraničí.

Přicházely sem skupiny občanů z Bulharska nebo také například z Rumunska, kteří si zachovávali svou identitu a kteří dodržovali své vlastní tradice a zvyky. Přicházeli ale i českoslovenští reemigranti, kteří si během roků strávených v cizině také určitým způsobem osvojili i jinou kulturu. Pohraničí se tak v podstatě stalo ještě větší směsicí národností žijících v rámci jednoho regionu, než tomu bylo před rokem 1938. Dá se říci, že se nikdy nestalo ryze československým.²

Na území Tachovska tak můžeme sledovat hned několik nově příchozích etnicko-kulturních skupin. Obce jako Maršovy Chody, Částkov, Úšava či Zadní Milíře byly osídleny Čechy z vnitrozemí. Slováky z Rumunska bychom našli v obcích Hoštka či Nové Domky. Silné osídlení volyňskými Čechy mají obce Svobodka, Stráž, Svatá Kateřina, Velké Dvorce, Staré i Nové Sedliště či Studánka. Rusíny z Rumunska najdeme v Lesné či na Milířích a Rusíny ze Zakarpatí, na něž je zaměřena tato práce, právě v obci Branka. Do obce Studánka či Obora přišlo i velké množství Rumunů.¹

Poválečné Tachovsko se navíc stalo regionem s mnohem menším počtem obyvatelstva ve srovnání s předválečnou situací. I přes intenzivní snahy tuto oblast dosídlit, klesl k roku 1950 počet jeho obyvatel téměř o 43% oproti roku 1939.¹

Logicky tak došlo k výraznému zchudnutí oblasti, která trpěla nedostatkem kvalifikovaných a schopných pracovníků. Nadměrně zato stoupala konzumace alkoholu, která právě v našem regionu v mnoha obcích byla a je problémem.

¹ *Speciální mapa Tachovsko* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Specialni_mapa_tachovsko.pdf

² *Odsun německého obyvatelstva po roce 1945 z okresu Tachov* [online]. Plzeň, 2019 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/37607/1/DIPLOMOVA%20PRACE_Blahutova..pdf

2. Rusíni

Charakteristika etnika

Rusíni je označení pro různorodé východoslovanské etnikum, které osidluje území v oblasti Karpat na Zakarpatské Ukrajině, na východním Slovensku, ale také v Polsku a Maďarsku. Ukrajinou nejsou Rusíni považováni přímo za zvláštní národ, ale za jednu ze součástí ukrajinského národa. V Polsku jsou Rusíni označováni jako Lemkové.³

Z hlediska náboženství se Rusíni nejčastěji hlásí k řeckokatolickému nebo pravoslavnému vyznání. Řeckokatolická církev má stejné obřady jako církev pravoslavná, její kněží neváže povinnost celibátu a běžně se kněžími stávají ženatí muži. Rozdíl od pravoslaví je však v tom, že řeckokatolická církev uznává primát papeže.

Řeckokatolická církev vznikla historicky proto, že na území států, ve kterých byla většina obyvatel římskokatolického vyznání, žila řada obyvatel, kteří byli pravoslavného vyznání. Už v 17. století byla jako jakýsi kompromis vytvořena tzv. Užhorodská unie, která Rusínům zaručovala, že mohli používat východní obřad, jaký je typický i pro pravoslavnou církev, ale současně byli chráněni proti postihům katolíků, které by plynuly z neuznávání papeže.

V Československu byla po roce 1948 řeckokatolická církev zrušena násilným sloučením s pravoslavnou církví, která nebyla komunistickým režimem pronásledována tak silně (v SSSR se tak stalo již dříve). V období uvolnění poměrů roce 1968 došlo u nás opět k povolání řeckokatolické církve, část věřících se do ní vrátila. Další se k ní vrátili po roce 1989, menší část zůstala u pravoslaví.³

V této práci se zaměříme na Rusíny, kteří přišli na území poválečného Československa v rámci jeho opětovného osidlování z Rumunska, konkrétně z osad Vagaš a Soča ležícími v kraji Satu Mare a příslušejícími k obci Tarna Mare, která se nachází na rumunsko-ukrajinské hranici.

Jak víme i ze vzpomínek členů rodiny Polanských z Branky, Rusíni žili většinou poměrně zaostalým způsobem života a ve špatných podmínkách. Živili se hlavně zemědělstvím, v této oblasti pro ně bylo kvůli teplému podnebí a přírodním podmínkách nejvýhodnější a také

nejrozšířenější pěstování kukuřice. Druhá nejčastěji pěstovaná plodina byly fazole, tyto suroviny byly používány téměř v každém jídle a byly základem jídelníčku ve většině rusínských rodin. Rodiny mívaly několik hospodářských zvířat. Většinou si chodili vydělávat peníze prací v lese, pracovali ale také na statcích bohatých Židů, často odcházeli za výdělkem i do jiných států, například do Jugoslávie.

Rusíni neměli, jak se vzdělávat, a tak většina byla negramotná. O jejich celkové zaostalosti už svědčilo i to, že jejich domy byly ještě ve 20. století stavěny z hlíny a bláta, nikoliv z cihel a malty.

³ Rusíni. *Cs.wikipedia.org* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Rus%C3%ADni>

Odchod do Československa a usazení se na Tachovsku

Jak již bylo řečeno, způsob života Rusínů byl velmi prostý a chudý, bez větší naděje na změnu a zlepšení životní úrovně. Takže když velké rusínské rodiny žijící v oblasti Satu Mare dostaly nabídku k přesunu do československého pohraničí uprázdněného po Němcích, nikdo neváhal.

Jejich příchod začal roku 1947. Rusíni si tehdy museli zabalit, vzít si jen to nejdůležitější a vyrazit na dlouhou cestu vlakem. Na Tachovsko se dostali na podzim roku 1947. Nejdříve všichni přijeli do Jedliny a až poté se začali stěhovat do okolních vesnic, jako je Obora, Lesná, Halže atd. Nejvíce Rusínů se ale přesunulo do Pavlova Studence, kde je čekala mimořádně krušná zima. Později se jim podařilo přemístit se do obce Lučina, a to hlavně z důvodu příhodnějších životních podmínek, možnosti obchodu, ale také kvůli škole pro děti. Protože většina rusínských rodin měla již před svým příchodem větší počet dětí, byl to důležitý argument. Rodina Polanských měla dětí dokonce 16, všechny se narodily ještě v Rumunsku a u křtu nejmladší dcery byl dokonce přítomen i rumunský král, na což je celá rodina pyšná dodnes.

Pro rodinu Polanských i pro jiné rusínské rodiny, které spolu velmi těsně držely, bylo hodně těžké se přizpůsobit novému životu v Československu. Právě jejich pospolitost, náboženství a tradice jim pomáhaly se s novou realitou vyrovnat. Obtížné bylo zvykat si hlavně na místní podnebí. Jak již bylo řečeno, přijeli v roce 1947 na podzim a pak je čekala dlouhá a studená zima, na kterou nebyli zvyklí.

Rusíni nebyli připraveni na to, co je po přistěhování bude čekat. Chlad a mráz, nedostatek peněz i všech prostředků pro obživu a na druhou stranu těžká manuální práce. Většinou pracovali v pohraničních lesích od čtyř ráno do půlnoci. Za práci nebyli i tak příliš dobře placeni. Stabilní příjem pro ně představovaly lístky, které vyměňovali za jídlo a látky, ale i ty brzy skončily. Situace byla náročná i kvůli několikanásobnému stěhování. Stabilněji se usídlili na Lučině, ale odtud se museli vystěhovat roku 1974, protože se zde začala budovat a napouštět vodní přehrada, která dostala po zaniklé obci jméno Lučina a která do současnosti slouží k zásobování Tachova vodou.

Pro místní obyvatele, včetně rusínských rodin, to znamenalo nutnost opět se přesunout v rámci tachovského regionu jinam. Rusíni se tak přestěhovali do obce Branka, která se stala jejich domovem a je jím doposud.

3. Rusínské tradice udržované v obci Branka

Na Brance se už po tom usídlili a měli šanci konečně pořádně slavit své tradice. Všechny tradice pochází de facto z pravoslavného náboženství a jsou zároveň velmi těsně spojené s rodinným životem. Rusíni se neřídí podle gregoriánského kalendáře, ale se podle juliánského kalendáře, takže v datu slavení svátků panuje oproti běžnému zvyku rozdíl.

Nový rok se tak na Brance slaví z 13. na 14. ledna. Jeho oslava je hodně spojena s náboženstvím. Hlavní liturgie na Nový rok začíná v 10:00. Někteří Rusíni se ovšem scházejí i při wípe, což jsou ranní bohoslužby. Po ukončení liturgie se věřící odeberou ke společným modlitbám zvaným molebden. Okolo 12. hodiny na ně čeká velký slavnostní oběd s blízkou rodinou.

Dalším zásadním svátkem jsou Velikonoce. V tomto roce se podle juliánského kalendáře budou slavit 16. dubna. Jednou z nejvýraznějších zvyklostí na pravoslavné Velikonoce je pečení tzv. pásek. Pásek je bílý chléb, který se zdobí zaplétanými copánky z těsta či jinými vzory. Peče se tradičně po desítkách ve vysokých pekáčích nebo hrncích ve velké peci, jejíž zatápění je důležitým momentem. S chleby se pečou také tzv. ptáčci, kteří jsou ze stejného bílého těsta jako chleby. Těsto se rozválí do delších válečků a potom se z nich udělá uzel. Na tyto pochutiny se vždycky sejde blízká, ale i vzdálená rodina a oslavují spolu velkým obědem. K Velikonocům patří i tradiční říkadla, například toto:

*Bože, dej deštíčka
na ta obilíčka,
abych se najedla
rezného chlebička.*

Důležitým svátkem jsou pochopitelně také Vánoce. Ty se slaví 6. ledna. Je to datum, které má většina lidí spojené se slavením tříkrálového svátku. V rusínské tradici se tyto dva svátky propojují. Nejdříve se děti převlékají do bílého a vyrábějí si velké koruny se začátečními písmeny jmen králů, Kašpara, Melichara a Baltazara. Poté se chodí koledovat od domu k domu.

Nato se jde do kostela, kde se zpívají koledy a také se svěť jídlo přinášené do kostela v košících. Zpívají se i tradiční koledy. Jednou z nich je Dobryj večir tobi.

*Dobryj večir tobi
pane hospodárju, radujsja!
Oj radujsja, zemle
syn božyj narodyvsja!*

Typickým pokrmem, který se jí při slavnostní večeři, kdy se opět sejde celá rodina, jsou tzv. holubky, pokrm ze zelných listů plněných rýží.

Současní Rusíni tyto tradice důsledně a rádi dodržují, nicméně k tomuto tradičnímu zvyku přijali i typicky současné slavení Vánoc na Štědrý den.

Obecně můžeme říci, že pro všechny svátky, které Rusíni na Brance slaví, jsou velmi důležitými znaky jednak pospolitost celé rodiny, ale také duchovní rozměr daných svátků. Jejich slavení je propojeno s vírou a náboženskými obřady.

Jednou z velkých událostí tradičně slavených na Brance, je připomínka znovuvysvěcení místní kapličky, kterou užívá pravoslavná církev. K němu došlo v roce 2011, kdy na Branku přijel metropolita Kryštof, který byl v té době hlavou pravoslavné církve u nás. Znovuvysvěcení kapličky i návštěva metropolity se na Brance připomíná a slaví od té doby každý rok.

Závěr

V naší práci jsme se zaměřily na jedno z etnik, které se podílelo po druhé světové válce na osidlování tachovského pohraničí, na Rusíny. Konkrétně se předmětem našeho zájmu stali Rusíni z Rumunska z osady Vagaš v oblasti Satu Mare. Zajímal nás jejich příchod do Československa i podmínky, v nichž zde po usazení žili, a problémy, které museli po příchodu do neznámého prostředí řešit.

Ukázalo se, že nelehký osud zvládali díky rodinné pospolitosti a soudržnosti všech příchozích Rusínů, ale také díky svým tradicím a víře. Pokusily jsme se také zachytit a stručně popsat nejdůležitější tradice Rusínů, které jsou dodnes živé a aktivně udržované ve vesnici Branka.

Práce nás ve všech svých částech velice bavila. Obohatila nás o řadu poznatků o dějinách našeho regionu, ale hlavně nám došlo, jak specifickou a výjimečnou komunitu s krásnými tradicemi na Tachovsku Rusíni vytvořili.

Seznam použité literatury

NOSKOVÁ, Helena, Petr BEDNAŘÍK a Antonín VAISHAR. *Obraz menšin v regionech: katalog k výstavě (Tachovsko, Vejprtsko, Šumpersko, Krnovsko)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2021. ISBN 978-80-7285-256-7.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Český les – příroda, historie, život*. Praha. Baset, 2006. ISBN: 80-7340-065-0

Seznam internetových zdrojů

Speciální mapa Tachovsko [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z:
http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Specialni_mapa_tachovsko.pdf

Odsun německého obyvatelstva po roce 1945 z okresu Tachov [online]. Plzeň, 2019 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z:
https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/37607/1/DIPLOMOVA%20PRACE_Blahutova..pdf

Rusíni. *Cs.wikipedia.org* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z:
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Rus%C3%ADni>

Rodinné obřady a obyčeje Ukrajinců - Rusínů na Tachovsku. *Jstor.org* [online]. Praha [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42701290>

Domov, Vyhánění, Integrace [online]. Weiden: Vlastivědné muzeum ve Weidenu [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.tachau.de/cz/muzeum/vyhn%C3%A1n%C3%AD/>

Seznam příloh

Příloha A I

Příloha B..... II

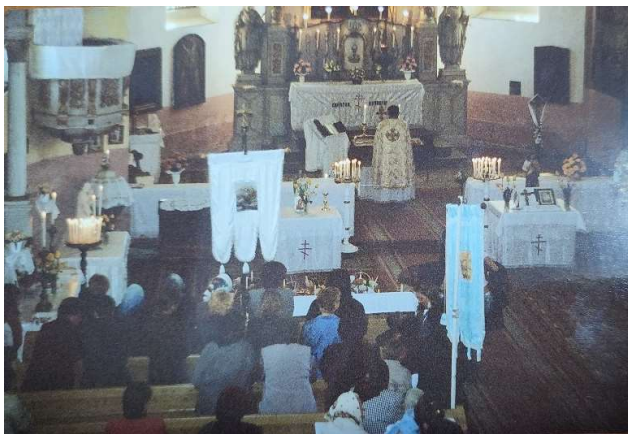
Příloha A: Velikonoční pečení chlebů

Z rodinného archivu rodiny Polanských

Příloha B: Slavení Vánoc

Z rodinného archivu rodiny Polanských